

Munisa BAXRINOVA,
Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: mbaxrinova@gmail.com

OTU dotsenti, f.f.d. N.Xo'jamberdiyeva taqrizi asosida

IJODIY MATNLAR INTUITIV QOBILIYATNI RIVOJLANTIRISH OMILI SIFATIDA

Annotatsiya

Mazkur maqolada pedagogik faoliyatda intuitiv qobiliyatning o'рни va uni rivojlantirishda ijodiy matnlarning imkoniyatlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Intuitsiya shaxsning kognitiv faoliyatida muhim mexanizm sifatida qaralib, uning motivatsion, prognoztik, regulativ va ijodiy funksiyalari ochib beriladi. Tadqiqotda intuitsiyaning pedagogik faoliyatdagi namoyon bo'lish darajalari, uning ratsional va irratsional tafakkur bilan o'zaro aloqasi, shuningdek, intuitiv va impulsiv qarorlar o'rtasidagi farqlar yoritilgan. Ona tili ta'limida ijodiy matnlar – ijodiy insho va badiiy matnlar orqali talabalarning intuitiv qobiliyatini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari asoslab berilgan. Maqola natijalari talabalarda ijodiy tafakkur, mustaqil fikrlash va pedagogik prognozlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Intuitsiya, intuitiv qobiliyat, ijodiy matn, pedagogik faoliyat, ijodiy tafakkur, prognozlash, ona tili ta'limi.

ТВОРЧЕСКИЕ ТЕКСТЫ В РАЗВИТИИ ИНТУИТИВНЫХ СПОСОБНОСТЕЙ

Аннотация

В статье рассматривается роль интуитивных способностей в педагогической деятельности и анализируются возможности развития интуиции посредством творческих текстов. Интуиция исследуется как важный когнитивный механизм, обеспечивающий прогностическую, регулятивную и творческую деятельность личности. Раскрываются уровни проявления интуиции в профессиональной деятельности педагога, её связь с рациональным и иррациональным мышлением, а также различия между интуитивными и импульсивными решениями. Особое внимание уделяется использованию творческих текстов на уроках родного языка как эффективного средства развития интуитивного мышления, творческой активности и самостоятельности обучающихся. Результаты исследования могут быть использованы в практике педагогического образования.

Ключевые слова: Интуиция, интуитивные способности, творческий текст, педагогическая деятельность, творческое мышление, прогнозирование, обучение родному языку.

CREATIVE TEXTS IN THE DEVELOPMENT OF INTUITIVE ABILITIES

Annotation

The article examines the role of intuitive abilities in pedagogical activity and analyzes the potential of creative texts as a factor in developing intuition. Intuition is considered as a significant cognitive mechanism that ensures prognostic, regulatory, and creative functions of the individual. The study reveals the levels of intuitive manifestation in teachers' professional activity, its relationship with rational and irrational thinking, and the distinction between intuitive and impulsive decisions. Special attention is paid to the use of creative texts in mother tongue education as an effective means of developing students' intuitive thinking, creativity, and independent reasoning. The research findings contribute to improving pedagogical training and fostering creative competencies in future teachers.

Key words: Intuition, intuitive ability, creative text, pedagogical activity, creative thinking, forecasting, mother tongue education.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagog shaxsining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish masalasi ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda nafaqat bilim, ko'nikma va malakalar, balki shaxsning kognitiv, ijodiy hamda prognoztik qobiliyatlari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, pedagogik faoliyat jarayonida tezkor qaror qabul qilish, murakkab va noaniq vaziyatlarda to'g'ri yo'l topish, o'quvchilarning psixologik holatini oldindan sezish kabi jarayonlar intuitiv qobiliyat bilan bevosita bog'liqdir.

Intuitsiya ko'pincha ong osti darajasida amalga oshadigan, biroq oldingi tajriba, bilim va sezgilar asosida shakllanadigan kognitiv mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Pedagogik faoliyat esa doimiy o'zgaruvchan sharoitlar, individual yondashuv, tezkor moslashuvni talab qiluvchi murakkab jarayon bo'lgani sababli, unda intuitsiyaning ahamiyati yanada ortadi. Shu bois intuitiv qobiliyatni rivojlantirish pedagogik ta'limning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida qaralishi lozim.

Ona tili ta'limi jarayonida ijodiy matnlardan foydalanish shaxs tafakkurini faollashtiradi, tasavvur va

assotsiativ fikrlashni rivojlantiradi hamda intuitsiyaning shakllanishi va mustahkamlanishi uchun qulay sharoit yaratadi. Ijodiy matnlar bilan ishlash jarayonida talaba nafaqat mantiqiy tahlil qiladi, balki mavzuni his etadi, obrazlarni tasavvur qiladi, kutilmagan fikriy yechimlarni topishga intiladi. Bu esa intuitiv tafakkurning faol ishlashiga olib keladi.

Mazkur maqolada ijodiy matnlarning intuitiv qobiliyatni rivojlantirishdagi o'рни ilmiy-nazariy jihatdan asoslanadi hamda ona tili ta'limi jarayonida ushbu imkoniyatlardan samarali foydalanish yo'llari yoritiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Psixologiya va pedagogika fanlarida intuitsiya masalasi ko'plab olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Intuitsiya tushunchasining ilmiy asoslari XX asr psixologik tadqiqotlarida shakllana boshlagan bo'lib, u bilish jarayonining maxsus shakli sifatida talqin etiladi.

L.A.Regush intuitsiyani bilish faoliyatining muhim turi sifatida baholab, uning rivojlanishida motivatsion omillarning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Olimning fikricha, intuitsiyaning yetakchi motivlaridan biri shaxsning "o'zini kelajakka ekstrapolyatsiya qilish" ehtiyojidir [1]. Ushbu ehtiyoj shaxsni mavjud imkoniyatlarini kengaytirishga, yangi tajriba orttirishga va o'zini rivojlantirishga undaydi.

A.V.Brushlinskiy intuitsiya va tafakkur o'rtasidagi murakkab dialektik munosabatni asoslab, har qanday fikrlash jarayonida intuitiv komponent mavjudligini ta'kidlaydi. Unga ko'ra, har bir fikrlash jarayoni to'liq mantiqiy izchillikka ega bo'lmasdan, qisqartirilgan, umumlashtirilgan intuitiv xulosalarga tayangan holda amalga oshadi [2].

Y.A.Ponomaryov intuitsiyani vaziyatni yaxlit holda qamrab olish, yo'llar va shart-sharoitlarni anglamagan holda bilim olish qobiliyati sifatida izohlaydi. Uning ta'kidlashicha, intuitiv qobiliyat uzoq muddatli tajriba natijasida shakllanadigan qisqartirilgan fikrlash aktidir [3].

S.A.Gilmanov intuitsiyaning namoyon bo'lishini uch darajaga ajratadi: empirik, tajribaviy-mantiqiy va ilmiy-mantiqiy [4]. Ushbu tasnif pedagogik faoliyatda intuitsiyaning bosqichma-bosqich rivojlanishini tushuntirishga xizmat qiladi.

Z.P.Nadirova intuitiv qobiliyatni ijodiy faoliyat bilan uzviy bog'liq holda tahlil qilib, intuitsiyani ijodiy ilhomning muhim manbai sifatida baholaydi [5]. O'zbek olimlarining tadqiqotlarida ham ijodiy tafakkur, nutq faoliyati va intuitiv

bilish o'rtasidagi aloqadorlik masalalari yoritilgan bo'lib, ular ona tili ta'limida ijodiy matnlardan foydalanishning nazariy asoslarini mustahkamlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida ilmiylik, tizimlilik va izchillik tamoyillariga amal qilindi. Asosiy metodlar sifatida ilmiy-nazariy manbalarni tahlil qilish, pedagogik kuzatish, taqqoslash, umumlashtirish hamda mantiqiy xulosa chiqarish metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqot obyekti – oliy ta'lim muassasalarida ona tili ta'limi jarayoni, tadqiqot predmeti esa ijodiy matnlar orqali talabalarining intuitiv qobiliyatini rivojlantirish jarayonidir. Tadqiqot jarayonida ijodiy insho, badiiy matnlar, erkin yozma ishlar va muammoli topshiriqlar asosiy didaktik vosita sifatida tanlandi.

Metodologik asos sifatida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, faoliyatga asoslangan yondashuv hamda kompetensiyaviy yondashuv qarashlari qabul qilindi. Ushbu yondashuvlar talabalarining mustaqil fikrlashi, ijodiy faolligi va intuitiv tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar. Intuitiv qobiliyat rivojlanishining darajalari (jadval)

Quyidagi jadvalda ijodiy matnlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar jarayonida talabalarda intuitiv qobiliyatning rivojlanish darajalari umumlashtirilgan holda aks ettiriladi.

1-jadval. Ijodiy matnlar orqali intuitiv qobiliyat rivojlanish darajalari

Daraja	Tavsif	Pedagogik faoliyatdagi namoyon bo'lishi
Empirik	Hayotiy tajribaga asoslangan taxminiy qarorlar	Oddiy vaziyatlarda tezkor, ammo anglanmagan qarorlar
Tajribaviy-mantiqiy	Tajriba va mantiqiy tahlil uyg'unligi	Vaziyatni qisman prognozlash, refleksiya mavjud
Ilmiy-mantiqiy	Nazariy bilim va ijodiy tafakkur integratsiyasi	Murakkab pedagogik vaziyatlarni oldindan ko'ra bilish

Manba: S.A.Gilmanov tasnifi asosida muallif tomonidan umumlashtirildi [2].

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, ijodiy matnlar bilan tizimli ishlash talabalarining intuitiv qobiliyatini empirik darajadan ilmiy-mantiqiy darajagacha rivojlantirish imkonini beradi.

Tadqiqot davomida olingan kuzatuv va tahlillar ijodiy matnlar bilan ishlash talabalarining intuitiv qobiliyatini sezilarli darajada faollashtirishini ko'rsatdi. Ijodiy insho yozish jarayonida talabalar mavzuni nafaqat mantiqiy jihatdan tahlil qiladi, balki uni his etadi, obrazlar yaratadi, voqealar rivojini oldindan tasavvur qiladi.

Tahlil natijalariga ko'ra, ijodiy matnlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarda quyidagi ko'nikmalarni rivojlantirdi:

-muammoli vaziyatlarga tezkor va moslashuvchan yechim topish;

-original va noodatiy fikrlarni ilgari surish;

-pedagogik vaziyatlarni oldindan prognozlash;

-o'z fikriga ishonch bilan qaror qabul qilish.

Shuningdek, talabalarda intuitiv va impulsiv qarorlar o'rtasidagi farqni anglash ko'nikmasi shakllandi. Intuitiv

qarorlar ong osti tajribasiga tayangan holda nisbatan barqaror va asosli bo'lsa, impulsiv qarorlar emotsional holat ta'sirida yuzaga kelishi aniqlandi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, intuitiv qobiliyat pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi bo'lib, uni rivojlantirish ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ona tili ta'limida ijodiy matnlardan tizimli va maqsadli foydalanish talabalarining intuitiv tafakkuri, ijodiy faolligi va mustaqil fikrlashini rivojlantirish uchun samarali vosita hisoblanadi.

Takliflar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

-ona tili darslarida ijodiy matnlar ulushini oshirish;

-ijodiy insho va erkin yozma ishlarni muntazam tashkil etish;

-pedagoglarni intuitiv qobiliyatni rivojlantirish metodikasi bilan qurollantirish;

-mazkur yo'nalishda eksperimental tadqiqotlarni kengaytirish.

Mazkur tadqiqot natijalari pedagog kadrlar tayyorlash jarayonida intuitiv qobiliyatni rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlarni takomillashtirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

- Brushlinskiy A.V. Tafakkur va intuitsiya muammolari. – Moskva: Nauka, 1996.
- Gilmanov S.A. Pedagogik faoliyatda intuitsiyaning roli. – Qozon: Universitet nashriyoti, 2008.
- Nadirova Z.P. Ijodiy tafakkur va intuitiv bilish. – Toshkent: Fan, 2015.
- Ponomaryov Ya.A. Intuitsiya va ijod psixologiyasi. – Moskva: Pedagogika, 1983.
- Potashnik M.M. Pedagogik prognozlash nazariyasi. – Moskva: Prosveshcheniye, 2004.
- Regush L.A. Psixologik prognoz va intuitsiya. – Moskva: Akademiya, 2003.
- Rubinshteyn S.L. Tafakkur asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1989.
- Saidov U.S. Ona tili ta'limida ijodiy tafakkurni rivojlantirish. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
- Xodjayev B.X. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
- Zimnyaya I.A. Pedagogik kompetensiya va tafakkur. – Moskva: Logos, 2010.
- Leontyev A.N. Faoliyat, ong va shaxs. – Moskva: Politizdat, 1975.
- Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2002.